

РОЗВИТОК ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ «ФІЛОСОФІЇ»

Маруховська-Картунова О. О.

кандидат філософських наук, доцент, зав. секції суспільних наук,
професор кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна

У публікації висвітлено роль та значення викладання «Філософії» для формування і розвитку духовно-інтелектуального потенціалу та гармонізації внутрішнього духовного світу студентів. Проаналізовано необхідність вивчення «Філософії» як обов'язкової, фундаментальної, універсальної, базової навчальної дисципліни для бакалаврів у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: духовно-інтелектуальний потенціал, філософія, особистісний потенціал, онтологія, гносеологія, антропологія, аксіологія.

The publication highlights the role and importance of teaching «Philosophy» for the formation and development of spiritual and intellectual potential and the harmonization of the inner spiritual world of students. The need to study «Philosophy» as a mandatory, fundamental, universal, basic educational discipline for bachelors in higher education institutions of Ukraine is analyzed.

Keywords: spiritual and intellectual potential, philosophy, personal potential, ontology, epistemology, anthropology, axiology.

Загальновідомо, що із усіх гуманітарних навчальних дисциплін, які викладаються в закладах вищої освіти України та усього світу найбільш давньою, найбільш гуманітарною, найбільш духовною була, є і завжди такою буде саме навчальна дисципліна «Філософія». Саме вона формує та розвиває духовно-інтелектуальний потенціал молодих людей, який, на думку вітчизняного вченого С. Й. Вовканича, «на різних рівнях формування його складників охоплює такі компоненти: духовність як суспільно-моральну основу... гуманізації соціуму, творення нової соціогуманістичної парадигми буття української нації та... національну ідентичність людини...» [1] та ін.

Мета статті — проаналізувати роль та значення викладання «Філософії» для формування і розвитку духовно-інтелектуального потенціалу та гармонізації внутрішнього духовного світу студентів.

У цьому контексті з точки зору вивчення «Філософії» варто пояснити сенс трьох висхідних понять «духовний», «інтелектуальний» та «потенціал», що утворюють словосполучення якісно нового наукового терміну

«духовно-інтелектуальний потенціал». По-перше, поняття «духовність», «гуманність», «духовні цінності», «духовний потенціал» — усі ці та інші близькі за змістом поняття вивчаються у викладанні «Філософії» в розділі «Історія філософії»:

– від «золотого правила моральності» давньокитайського філософа Конфуція до етичного антропологізму Сократа та «Етики» Аристотеля в епоху античної філософії;

– від гуманізму філософії епохи Відродження до категоричного імперативу, тобто головного морального закону німецького філософа І. Канта та праці Е. Фромма «Духовна суть людини»;

– від вчення про «сродну працю» Г. Сковороди до «філософії серця» П. Юркевича в українській філософії та ін.

По-друге, в курсі викладання «Філософії» в розділі «Теорія філософії» вивчаються духовно-інтелектуальні аспекти особистісного потенціалу такі, як: 1) формування світогляду як форми духовно-практичного освоєння світу та самовизначення людини в ньому; 2) пізнання світогляду як інтегрально духовного утворення та форми суспільної самосвідомості людини; 3) визначення основних структурних рівнів світогляду, серед яких важливе значення має пізнавально-інтелектуальний рівень, тобто світорозуміння; 4) в онтології (вченні про людину) — пояснення філософського змісту проблеми буття, в тому числі духовного; 5) в філософській концепції творчості — визначення духовно-творчого потенціалу креативної особистості як соціокультурного феномену; 6) в гносеології (теорії пізнання) — від розуміння Сократівського «Пізнай самого себе» як пізнання соціокультурного та духовного світу людини до засвоєння сутності законів діалектики Г.-В.-Ф. Гегеля; 7) в антропології (вченні про людину) — уявлення про людину як суб'єкта духовної діяльності; 8) в соціальній філософії — аналіз вчення В. Вернадського про ноосферу як сферу розуму, тобто розумного регулювання морально-гуманістичної єдності людини, природи та науки; 9) в історіософії (філософії історії) — розуміння цивілізацій як цілісних соціально-культурних утворень; 10) в філософії науки — з'ясування ролі науки в культурно-історичному процесі, в гуманізації та дегуманізації життя сучасного суспільства; 11) в філософії культури — розуміння гуманістичного характеру загальнолюдської та національної культури як цілісної системи надбань людства в духовній та матеріальній сферах; 12) в аксіології (філософській теорії цінностей) — засвоєння системи цінностей як фундаменту духовного життя суспільства та розуміння ієрархії цінностей людського буття (духовно-моральних, гуманістичних та інших цінностей): миру, свободи, гуманізму, добра, блага, гармонії, справедливості, краси, кохання, поваги, чесності, віри, милосердя, доброзичливості, гідності, взаємодопомоги та ін.

Актуалізуючи значення формування та розвитку духовно-інтелектуального потенціалу студентської молоді у процесі вивчення в «Філософії» вищезазначених аспектів, можна допомогти їм гармонізувати свій внутрішній духовний світ та розвинути свої потенційні духовні сили та здібності, які здатні згодом проявитися за певних життєвих обставин.

Саме в цьому сенсі значення необхідності викладання «Філософії» як обов'язкової навчальної дисципліни на бакалаврському рівні у закладах вищої освіти України має постійно зростати. Слід погодитися з твердженням відомого українського філософа Євгена Бистрицького, який слушно і справедливо відповідає всім гарантам освітніх програм, охочим позбавитися від цієї базової фундаментальної дисципліни: «Філософія потрібна для розвитку здатності думати, тобто бути вченим та навченим щодо будь-якої наукової дисципліни. Філософія у цьому сенсі як дисципліна навчання — універсальна, всезагальна. Без викладання її ми матиме натаскано-навчених не дуже чи зовсім не здатних самостійно і творчо думати. Філософія, про що знають у розвинутих країнах та про що свідчить сам історичний генезис наук, є базовою дисципліною для всіх наукових дисциплін... Відмовляючись від філософських дисциплін, ми кажемо — нам не дуже потрібна, або зовсім не потрібна, самосвідома, критично мисляча, вільна людина з розвинутим духовним світом» [2]. Виходячи з цих положень, треба зазначити, що підготовка вузькоспеціалізованих фахівців без базових знань з філософії як універсальної та всезагальної науки дає нам спеціалістів, які не здатні зрозуміти закони та закономірності всезагального розвитку природи, суспільства, мислення та духовної культури. «Орієнтація на вузьких професіоналів, характерна для минулого століття, поступово зникає... У XXI столітті потрібен спеціаліст, здатний гнучко перебудувати напрям та зміст своєї діяльності у зв'язку зі зміною життєвих орієнтирів чи вимог ринку... Вузькопрофесійна підготовка поступово вимивається із системи вищої освіти...» [3, с. 14]. Тому слід згадати, як приклад, якість освіти нового британського прем'єр-міністра Ріші Сунака, який як і Ліз Трасс, здобув в Оксфордському університеті не вузькопрофільну, а фундаментальну вищу освіту за спеціальністю «Філософія, політика та економіка», як і багато відомих представників сучасного британського істеблішменту.

Окрім того, деякі завідувачі випускових кафедр та гаранті освітніх програм закладів вищої освіти в Україні, які були студентами ще в СРСР, й вивчали ще «марксистсько-ленінську філософію», сьогодні, виходячи зі свого життєвого досвіду не уявляють кардинальних змін у викладанні

«Філософії», тому іноді виключають її з навчальних планів. Так сталося, що «в минулому столітті філософія тривалий час виконувала передовсім ідеологічні функції, тому цілковито за інерцією, можливо, хтось і вважає нині головною функцією філософії ідеологічну», хоча це вже далеко не так [4, с. 58]. Тому зрозуміло, що без базових знань «Філософії» студенту в сучасній Україні буде неможливо долучитися до «світоглядних і громадянських якостей та морально-етичних цінностей», яких вимагає стаття 1 Закону «Про вищу освіту» [5, ст. 1].

Цікаво, що давньогрецький вчений Піфагор був одночасно і математиком, і філософом, зробив значний внесок у філософію, а саме — ввів поняття «філософії» як любові до мудрості, першим назвав себе філософом, тобто «любомудром» та стверджував, що він не стільки вчить мудрості, скільки зцілює від невігластва. Так, ще з часів Античності давньоримський філософ Цицерон вважав філософію матір'ю всіх наук, царицею всіх наук.

Сучасне пояснення цього феномену полягає в тому, що «у загальній системі наук філософія займає центральне місце, виконуючи об'єднуючу функцію, тому що в основі філософського знання лежать найбільш загальні закони розвитку суспільства, природи і людського мислення» [6]. Саме з цієї причини всесвітньо відомий вчений, один з найвидатніших фізиків ХХ століття, Лауреат Нобелівської премії Альберт Ейнштейн, коли його запитали про значення та роль філософії для науки, відповів, що філософія — це фундамент, «мати наукових шукань» [6].

Слід також звернути особливу увагу, що сьогодні в умовах повномасштабної агресії Росії проти України є дуже актуальними висновки, зроблені ще далекого 2005 р. на Міжнародному симпозиумі ЮНЕСКО «Філософія і демократія у світі», де було затверджено програмний документ «Паризька декларація із філософії», і де зазначалося, ...що викладання філософії сприяє розвитку відкритості розуму людей, здатних протистояти різним формам пропаганди і... не має підпорядковуватися жодним панівним економічним, релігійним, політичним чи ідеологічним вимогам [7, р. 15-16].

Список використаних джерел

1. Вовканич С. Й. Духовно-інтелектуальний потенціал буття людини і нації: горизонти розвитку українськості. Психологія і суспільство. 2012. Вип. 4 (50). С. 27–51.
2. Бистрицький Є. Чому філософія має бути обов'язковою дисципліною у вишах та академічних інститутах. 2015. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/54c84e4990b7f/page_5/ (дата звернення: 07.11.2022)
3. Семеріков С. О. Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі. Київ; Кривий Ріг : Мінерал; НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 340 с.

Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті

4. Марчук М. Г. Філософія в університетській освіті : криза та можливості самозбереження. Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія: Філософія. 2018. Вип. 799. С. 54–60.
5. Про освіту : Закон України, 2014. Документ 1556-VII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). № 37–38. ст. 2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.11.2022).
6. Чому філософія — наука всіх наук. URL: <https://ukrpublic.com/navchannia/chomu-filosofiya-nauka-vsikh-nauk> (дата звернення: 09.11.2022).
7. Roger-Pol Droit. Philosophy and democracy in the world : a UNESCO survey / translation by C. Cullen. UNESCO Publishing, 1995. 191 p.